

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

תכנית לאומית לטיפול בילדים ובני נוער בסיכון ובמצוקה
משרד הרווחה והשירותים החברתיים

מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער: איתור ומיפוי במסגרת התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון

רחל סבו-לאל ♦ טליה חסין

הדוח הוכן ביוזמת התכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון
ומומן בסיועה על בסיס תהליך האיתור והמיפוי
שהתבצע במסגרת התכנית

**מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער:
איתור ומיפוי במסגרת התכנית הלאומית לילדים
ולנוער בסיכון**

רחל סבו-לאל טליה חסין

הדוח הוכן ביוזמת התכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון ומומן בסיועה על בסיס תהליך האיתור
והמיפוי שהתבצע במסגרת התכנית

עריכת לשון: בלהה אלון
תרגום לאנגלית (תמצית מחקר והודעת פרסום): נעמי הלסטד
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
ת"ד 3886
ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale

דואר אלקטרוני : brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של המכון בנושאים קשורים

ריבקין, ד. (בהשתתפות שמעיה-ידגר, ס.) שמש, מ. ; סבו-לאל, ר. ; שורק, י. 2009. **הערכת מרכזי ילדים-הורים**. דמ-09-533

דולב, ט. ; סבו-לאל, ר. ; שמיד, ה. ; בר ניר, ד. ; בשיתוף: בן-רבי, ד. ; טילקין, ר. 2008. **מדיניות "עם הפנים לקהילה" - מחקר הערכה**. דמ-08-516

דולב, ט. ; סבו-לאל, ר. ; בו-רבי, ד. 2008. **פקידי הסעד לחוק הנוער בישראל: תפקידים, דרכי עבודה ואתגרים**. דמ-08-512. (נמצא באתר המכון בלבד).

כהן-נבות, מ. ; אלנבוגן-פרנקוביץ, ש. ; ריינפלד, ת. 2001. **הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני הנוער**. דמ-01-381

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ. ; ואזן-סיקרון, ל. 2008. **ממצאים עיקריים ותובנות מתוך מחקר הערכה של שלושה מודלים של מרכזים לנוער בסיכון: מית"ר, עירונוער, ומונתדא אל שבאב**. דמ-08-511

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ. ; ואזן-סיקרון, ל. ; לוי, ד. 2008. **תכנית נוער "מסיכון לסיכוי" - ממצאי מחקר ההערכה**. דמ-08-515

להזמנת הפרסומים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, ירושלים 91037
טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il

ניתן למצוא את הפרסומים גם באתר המכון: jdc.org.il/brookdale

תמצית מחקר

ממשלת ישראל החליטה לאמץ את המלצות ועדת שמיד לבחינת מצבם של ילדים ובני נוער בסיכון ובמצוקה, ובשנת 2007 החלה ביישום השלב הראשון של התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון ב-56 יישובים ואגדי יישובים בישראל באשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים ביותר (1-4 לפי סיווג הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה), תוך מתן עדיפות ליישובים ערביים וליישובים עם ריכוזי עולים וחרדים.

מטרת התכנית היא לשנות את הדרך בה החברה הישראלית מתמודדת עם ילדים ובני נוער בסיכון, ולהיטיב ולעבות את השירותים המיועדים לילדים אלו. לרשות היישובים הועמד תקציב נוסף, והועברו אליהם האחריות והסמכות לעשות שימוש מושכל בתקציב זה כדי לפתח מענים לילדים ובני נוער בסיכון בהתאם לצורכיהם, למאפיינים הייחודיים של כל יישוב, ולשיקול הדעת של מגוון אנשי מקצוע ביישוב.

במסגרת התכנית הלאומית התחייבו היישובים, בין השאר, לעבודה על פי תהליך מובנה של תכנון וקבלת החלטות המבוסס על מודל שנבנה ונוסה על-ידי צוות מאירס-גיוינט-מכון ברוקדייל. השלב הראשון בתהליך היה איסוף המידע על הילדים ובני הנוער בסיכון בכל יישוב. המידע נאסף מהשירותים המרכזיים העובדים עם ילדים ובני נוער:

- ◆ שירותים אוניברסליים: תחנות לבריאות המשפחה (גילאי 0-3), גני ילדים ומעונות (גילאי 4-5), בתי-ספר יסודיים ועל-יסודיים (גילאי 6-17). תהליך איסוף המידע בשירותים האוניברסליים נקרא איתור.
- ◆ שירותים מטפלים: המחלקות לשירותים חברתיים (כולל עובדי משפחה, עובדי נוער וצעירים, עובדי נערות וצעירות ועובדי טיפול בהתמכרויות), שירות המבחן לנוער, שירות ביקור סדיר ויחידות לקידום נוער. תהליך איסוף המידע בשירותים המטפלים נקרא מיפוי.

הנתונים נאספו באמצעות טפסים שאנשי המקצוע מילאו באינטרנט. בשירותים האוניברסליים לא נמסר מידע מזהה על אודות הילדים שאותרו על-ידם. מכיוון שמדובר במסגרות עם הפרדה גילאית ברורה, וכל ילד יכול להיות מאותר רק במסגרת אחת, אין חשש לאיתור כפול של אותו הילד בשתי מסגרות אוניברסליות שונות. המיפוי בשירותים הטיפוליים כלל מידע מזהה, ועל כן ניתן היה להצליב את המידע על אודות כל ילד ולוודא בכך שכל ילד מטופל נספר פעם אחת, וכמו-כן לבדוק האם הילדים מטופלים על-ידי שירות אחד או יותר.

אומדן למספר הילדים בסיכון ביישוב נקבע כמספר הילדים בסיכון שאותרו על-ידי השירותים האוניברסליים, בתוספת הילדים שנשרו ממסגרת לימודית ודווחו על-ידי השירותים המטפלים. יש לזכור, עם זאת, שיייתכן כי ישנם ילדים שלא אותרו על-ידי השירותים האוניברסליים וכי אומדן זה הינו אומדן חסר.

קיימת ההנחה כי הגורמים הטיפוליים מכירים חלק מתחומי החיים/צרכים יותר מאשר אנשי המקצוע בשירותים האוניברסליים, וכי יש חשיבות לנקודת המבט של אנשי המקצוע השונים. לכן, בקביעת

מאפייני הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, נעשה שילוב בין מקורות המידע: המאתרים (אחיות, גנות ומורים) והממפים (עובדים סוציאליים, עובדי שירות מבחן, קציני ביקור סדיר, ועובדי נוער). כך, אומדן היקף מצבי הסיכון מתבסס על שקלול היקף מצבי הסיכון של הילדים שאותרו בשירותים האוניברסליים והיקף מצבי הסיכון של הילדים שמופו בשירותים המטפלים.

למידע שנאסף יש חשיבות רבה הן בשל השימוש שנעשה בו לצורך תהליכי תכנון מובנים של שירותים, והן בשל הייחודיות שבעצם איסוף המידע הזה. בישראל לא בוצע עד כה איסוף של מידע שיטתי ומקיף על ילדים בסיכון ועל מאפייניהם ביישובים רבים בעת ובעונה אחת על-ידי אנשי מקצוע שונים. בנוסף, חשיבות תהליך איסוף המידע נובעת גם מכך שאנשי המקצוע השונים התחייבו לאתר ילדים על פי מכלול תחומי חיים וצרכים, שאינם מוגדרים על-פי-רוב כתחום אחריותם. קבלת האחריות על ילדים בסיכון על-ידי כל אנשי המקצוע, ומחויבותם לאתר ילדים על פי מגוון צרכים בתחומי חיים שונים, מהוות צעד משמעותי בקידום שיתוף הפעולה בין אנשי המקצוע וביצירת מערכת שירותים מתואמת וכוללנית.

בדוח זה מובא ניתוח של המידע שנאסף בתהליך האיתור והמיפוי של הילדים בסיכון בכל יישובי התכנית הלאומית (למעט ביישוב אחד שבזמן כתיבת הדוח עדיין לא סיים את תהליך האיתור והמיפוי). בדוח מתואר היקף הילדים ובני הנוער שאותרו כנמצאים בסיכון ומאפייניהם, תוך התייחסות למאפיינים הדמוגרפיים, לתחומי הסיכון, למצבי הסיכון ולמורכבות בעיותיהם של הילדים ובני הנוער.

ממצאים עיקריים

אומדנים של היקף הילדים בסיכון

- ◆ ביישובי התכנית אותרו 156,024 ילדים ובני נוער בסיכון, המהווים 16% מסך-כל הילדים ביישובים הללו.
- ◆ מחד, ניתן להניח ששיעור הילדים בסיכון בישראל (במדינה כולה) יהיה נמוך משיעור הילדים ובני הנוער שאותרו ביישובי התכנית מכיוון שיישובי התכנית כוללים יישובים מהאשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים ביותר, אחוז גבוה של יישובים ערביים, יישובים עם אחוז גבוה של אוכלוסייה חרדית ועולים. מאידך, כאמור לעיל, ייתכן שישנם ילדים שלא אותרו, דבר שעשוי לאזן את התמונה. בסך-הכל, היקף האיתור עולה בקנה אחד עם הערכות קודמות ביחס להיקף הילדים ובני הנוער בסיכון.
- ◆ ישנה שונות רבה בין היישובים באחוז האיתור הנע בין יישוב בו אותרו 7% מהילדים כילדים בסיכון לבין יישוב בו אותרו 41% מהילדים כילדים בסיכון.
- ◆ הילדים בגיל הרך שאותרו כנמצאים בסיכון מהווים 14% מכלל הילדים בגיל זה ביישובי התכנית; הילדים בגיל בית-ספר יסודי שאותרו בסיכון מהווים 18% מכלל הילדים בגיל זה; ובני הנוער שאותרו כנמצאים בסיכון מהווים 17% מכלל בני הנוער ביישובי התכנית.
- ◆ שלושים ואחד אחוזים מכלל הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון הם בגיל הרך, 38% הם בגיל בית-ספר יסודי ו-31% הם בני נוער. אחוז האיתור בגיל הרך היה גבוה מהצפוי על פי מובילי התכנית,

בעוד שאחוז האיתור בקרב בני הנוער היה נמוך מהצפוי. ייתכן שאחוז האיתור הגבוה בגיל הרך נבע מכך שהתכנית הלאומית שמה דגש מיוחד על הילדים בגיל זה, בעוד שאיתור בני הנוער היה פחות קפדני וייתכן שלא כל בני הנוער הנושרים מופו.

מאפייני הילדים שאותרו בסיכון

- ◆ מעל מחצית הילדים ובני הנוער המאותרים הם בנים, אחוז זה עולה במקצת עם הגיל (56% בגיל הרך, 58% בגיל בית-ספר יסודי ו-60% בקרב בני הנוער).
- ◆ מעל מחצית הילדים ובני הנוער המאותרים הם יהודים (17% חרדים) ו-43% הם ערבים. כמו-כן, הילדים ובני הנוער הערבים המאותרים בסיכון מהווים כ-23% מכלל הילדים הערבים ביישובים אלה, לעומת 16% ילדים מאותרים בסיכון בכלל יישובי התכנית.
- ◆ עשרה אחוזים מהילדים שאותרו הם עולים, כמחציתם ממוצא אתיופי. אחוז הילדים העולים עולה עם הגיל (7% בגיל הרך, 9% בגיל בית-ספר יסודי ו-14% בקרב בני הנוער). אחוז הילדים העולים המאותרים כנמצאים בסיכון גדול מאחוזם של כלל הילדים העולים ביישובי התכנית. בקרב אוכלוסיית הילדים העולים ביישובי התכנית אותרו 29% מהילדים כנמצאים בסיכון.
- ◆ חמישים ושישה אחוזים מהילדים שאותרו חיים במשפחות גדולות (ארבעה ילדים ומעלה), כרבע חיים במשפחות ללא הורה מפרנס וכחמישית חיים במשפחות חד-הוריות.
- ◆ כשליש מהילדים סובלים ממוגבלויות ולקויות, המגבלה השכיחה הינה לקות למידה (15%). אחוז הילדים הסובלים ממוגבלויות קטן יותר בגיל הרך (26%) לעומת האחוז בגיל בית-ספר יסודי (39%) ובקרב בני הנוער (35%).

אומדן מצבי הסיכון

התכנית הלאומית הגדירה ילדים ובני נוער בסיכון כחיים במצבים הפוגעים בזכויותיהם בשבעה תחומי חיים: קיום פיזי, בריאות והתפתחות; השתייכות למשפחה (בעיות משפחתיות); למידה ורכישת מיומנויות; רווחה ובריאות רגשית; השתייכות והשתלבות חברתית; הגנה מפני אחרים; והגנה מפני התנהגויות סיכון:

- ◆ רוב הילדים שאותרו (73%) מאופיינים בבעיות בהשתייכות למשפחה. מעל למחצית (58%) מאופיינים בבעיות בתחום הלמידה ורכישת מיומנויות; 43% מאופיינים בבעיות בתחום הרווחה והבריאות הרגשית; 39% בבעיות בהשתייכות והשתלבות החברתית; 38% בבעיות בקיום הפיזי, בריאות והתפתחות; 18% בבעיות הקשורות להגנה מאחרים; ו-13% מאופיינים בהתנהגויות סיכון.
- ◆ כצפוי, אחוז הילדים עם בעיות בתחומי החיים השונים עולה עם הגיל, למעט אחוז הילדים עם בעיות בתחום הקיום הפיזי, בריאות והתפתחות, שירוד עם הגיל.
- ◆ הבעיות מהן סובלים הילדים בתחום הקיום הפיזי, בריאות והתפתחות, הן: בעיות בטיפול הפיזי (24%) וחשד שהתפתחות הפיזית/קוגניטיבית של הילדים אינה תקינה (23%). כאמור, היקף הבעיות מסוג זה יורד עם הגיל (49% בגיל הרך, 37% בגיל בית-ספר יסודי ו-27% בקרב בני הנוער).

- ◆ הבעיות השכיחות בתחום ההשתייכות למשפחה הן: חוסר יכולת של ההורים לתת העשרה לילדיהם (48%), קושי של ההורים לדאוג לקבלת שירותים הנחוצים לילדיהם (34%), קושי של ההורים להתמודד עם התנהגות הילדים ולהציב להם גבולות (34%), בעיות בקשר הרגשי בין ההורים לבין ילדיהם (26%), וחוסר בהשגחה (24%). כצפוי, היקף הבעיות מסוג זה עולה עם הגיל.
- ◆ הבעיות השכיחות בתחום הלמידה ורכישת מיומנויות הן: הישגים תפקודיים/לימודיים נמוכים (43%), חוסר מעורבות בלמידה (37%) והפרעות וחוסר קבלת סמכות (26%).
- ◆ הבעיות השכיחות בתחום הרגשי/חברתי: הפגנת התנהגויות המעידות על קשיים רגשיים (43%), קושי בהסתגלות ויצירת קשר עם אחרים (28%), והפגנת התנהגויות תוקפניות (23%). כצפוי, היקף הבעיות מסוג זה עולה עם הגיל.
- ◆ ארבעה-עשר אחוזים מהילדים אותרו על רקע חשיפתם להתנהגויות מסכנות במשפחה. שישה אחוזים מהילדים אותרו על רקע התעללות פיזית. שני אחוזים מהילדים אותרו על רקע חשד או ידיעה שעברו התעללות מינית במשפחה, ו-2% נוספים אותרו על רקע חשד או ידיעה שעברו התעללות מינית מחוץ למשפחה.
- ◆ שבעה אחוזים מהילדים אותרו על רקע התנהגויות של סיכון ופגיעה עצמית: שבעה אחוזים אותרו על רקע הפגנת התנהגויות לא נורמטיביות/לא חוקיות. שלושה אחוזים מהילדים אותרו על רקע שימוש בסמים ו/או אלכוהול ו-2% מהילדים אותרו על רקע של התנהגות מינית לא תקינה או לא מתאימה לגילם. היקף הבעיות מסוג זה עולה עם הגיל וכצפוי, הוא בולט יותר בקרב בני הנוער.

אומדן מורכבות הבעיות

- ◆ טווח מספר הבעיות של הילדים המאותרים נע בין בעיה אחת ל-25 בעיות. טווח זה קיים בכל קבוצות הגיל. לילדים שאותרו יש בממוצע 5 בעיות. ל-15% מהילדים שאותרו יש בעיה אחת בלבד והם הוגדרו כילדים בסיכון בשל בעיה זו. ל-15% מהילדים שאותרו יש עשר בעיות ומעלה. מספר הבעיות עולה עם הגיל.
- ◆ אחוז גבוה מהילדים (38%) אותרו עם בעיות בשלושה תחומי סיכון שהוגדרו לצורך תכנון מענים: בעיות בהשתייכות למשפחה וטיפול בהם, בעיות בתפקוד הרגשי/חברתי ובתפקוד ההתפתחותי/לימודי. מדובר בילדים במצבים המורכבים ביותר, ילדים הסובלים מבעיות בכל התחומים ונזקקים להתערבות רב-תחומית.
- ◆ חמישה-עשר אחוזים מהילדים סובלים מבעיה אחת בתחום אחד בלבד. זו האוכלוסייה במצב הפחות מורכב, המאפשר התערבות ממוקדת ומניעתית. לעומתם, 19% מהילדים סובלים מבעיות מורכבות מאוד, מבעיות בשלושה תחומים, וממספר בעיות (שתי בעיות ומעלה) בכל תחום. מדובר באוכלוסייה הנמצאת במצב המורכב ביותר, והדורשת התערבות רב-תחומית.
- ◆ כצפוי, מורכבות הבעיות עולה עם הגיל. כחמישית מהילדים בגיל בית-ספר יסודי וכרבע מבני הנוער סובלים ממספר בעיות בכל התחומים.

היקף הילדים בסיכון המטופלים על-ידי השירותים המטופלים

- ◆ ההנחה בחישוב אחוז הילדים בסיכון שאותרו ומטופלים בקהילה הייתה שכל הילדים שמופו על-ידי השירותים המטופלים אותרו גם על-ידי השירותים האוניברסליים. על פי חישוב זה קרוב למחצית מהילדים שאותרו מופו על-ידי השירותים המטופלים כילדים בסיכון המקבלים שירות/טיפול כלשהו. אחוז הילדים המטופלים (מסך הילדים שאותרו) עולה עם הגיל (33% בגיל הרך, 43% בגיל בית-ספר יסודי ו-69% בקרב בני הנוער).
- ◆ רוב הילדים בסיכון המטופלים מופו על-ידי עובד סוציאלי מהמחלקה לשירותים חברתיים (83%).
- ◆ רוב הילדים בסיכון שמופו על-ידי השירותים המטופלים מטופלים על-ידי גורם אחד בלבד. רק 8% מהילדים מטופלים על-ידי יותר מגורם אחד ואחוז זה עולה עם הגיל (0.3% בגיל הרך, 6% בגיל בית-ספר יסודי ו-12% בקרב בני הנוער). ממצאים אלו מפריכים את הדעה הרווחת ביחס לרמת חפיפה רבה בין השירותים, ומצביעים על כך שטיפול על-ידי יותר מגורם אחד קורה בעיקר בקרב בני הנוער.

אוכלוסיות מיוחדות

התכנית הלאומית נותנת עדיפות בבחירת היישובים המשתתפים בתכנית ליישובים ערביים וליישובים עם ריכוזי עולים וחרדים.

- ◆ מצבם של **הילדים הערבים** בסיכון שאותרו קשה יותר ממצבם של כלל הילדים שאותרו: אחוז גבוה יותר של ילדים ערבים אותרו, הם סובלים מאחוז גבוה יותר של מצבי סיכון, ובעייתיהם מורכבות יותר. בנוסף, אחוז הילדים המטופלים מתוך הילדים הערבים שאותרו כנמצאים בסיכון נמוך יותר מאחוז זה בקרב כלל הילדים המאותרים.
- ◆ היקף הסיכון בקרב **הילדים החרדים** נמוך יותר, הם מאופיינים בפחות מצבי סיכון ובמצבים מורכבים פחות. אחוזים נמוכים יותר של ילדים חרדים אותרו עם בעיות בתחומים השונים. הילדים החרדים שאותרו סובלים ממצבים פחות מורכבים הן מבחינת מספר הבעיות והן מבחינת סוג ומספר התחומים בהם יש להם בעיה. עם זאת, אחוז האיתור של הילדים החרדים בסיכון היה נמוך, במיוחד בקרב בני נוער. כמו-כן, אחוז הילדים שמופו בשירותים המטופלים נמוך יחסית לעומת שיעורם של כלל הילדים המטופלים. ייתכן שהממצאים בדבר היקף הסיכון ומורכבות הבעיות באוכלוסייה זו מושפעים מההיכרות המועטה יחסית של אנשי המקצוע בשירותים השונים עם מגזר זה (בשל צריכת השירותים הנמוכה יחסית בקרב הקהילה החרדית), או רתיעה של חלק מאנשי המקצוע לשתף אחרים מחוץ לקהילה הקרובה בבעיות של המשפחות.
- ◆ מצבם של **הילדים העולים** טוב יותר ממצבם של כלל הילדים שאותרו בתחומים של קיום פיזי, בריאות והתפתחות, למידה ורכישת מיומנויות, והשתייכות והשתלבות חברתית. לעומת זאת, מצבם של הילדים העולים סובלים ממספר בעיות מעט יותר גבוה בהשוואה לכלל אוכלוסיית סיכון. כמו-כן, הילדים העולים סובלים ממספר בעיות מעט יותר גבוה בהשוואה לכלל אוכלוסיית הילדים שאותרו, ובעייתיהם מעט יותר מורכבות (בעיות במספר תחומים). אחוז הילדים העולים המטופלים בשירותים המטופלים גבוה מאחוז הילדים המטופלים בשירותים אלה בקרב כלל הילדים שאותרו.

◆ בהשוואה בין קבוצות מוצא שונות בקרב הילדים העולים שאותרו נמצא כי מצבם של הילדים ממוצא קווקזי קשה יותר ממצבם של הילדים שאותרו בשאר קבוצות המוצא, הן מבחינת שכיחות בעיותיהם והן מבחינת מורכבותם. עם זאת, אחוז הילדים בסיכון ממוצא קווקזי המטופלים בשירותים המטופלים נמוך יותר מאחוז הילדים בקבוצות המוצא האחרות המטופלים בשירותים אלה.

השלכות וכיווני פעולה

למידע שנאסף ישנה חשיבות רבה לפיתוח המדיניות בנוגע לילדים ובני נוער בסיכון.

◆ השונות בין יישובים ובין מגזרים מבחינת היקף הסיכון, שכיחות מצבי הסיכון ומורכבות הבעיות, מחייבת חשיבה והתייחסות מובחנת לקבוצות שונות באוכלוסייה.

◆ הממצאים לגבי הילדים הערבים בסיכון מחייבים תשומת לב מיוחדת. הילדים הערבים בסיכון נמצאים במצב הקשה ביותר.

◆ שכיחות מצבי הסיכון בקרב המגזר החרדי, כפי שעלו מהממצאים, הייתה נמוכה מהצפוי. ייתכן שהממצאים בדבר היקף הסיכון ומורכבות הבעיות מושפעים מההיכרות המועטה יחסית של אנשי המקצוע בשירותים השונים את הילדים, ומהחשש לדווח בקרב חלק מאנשי המקצוע. יש צורך בהדרכה ובהכשרה נוספת לאנשי המקצוע הבאים במגע עם אוכלוסייה זו.

◆ מהממצאים עולה כי ישנם ילדים רבים הנמצאים בסיכון שאינם מוכרים או מטופלים על-ידי המערכות המטפלות. רק מחצית מהילדים שזוהו על-ידי אנשי המקצוע בשירותים האוניברסליים מטופלים. יש לפעול להרחבת נגישות שירותי הטיפול לזקוקים להם.

◆ בניגוד לתפיסה הרווחת, טיפול בילד בסיכון על-ידי יותר מגורם אחד מועט וקיים בעיקר בקרב בני הנוער. הנתונים מפריכים דאגות ביחס לכפילות-יתר ומעלים את הצורך לוודא שילדים עם מכלול צרכים מורכבים יזכו לכלל המענים הדרושים.

◆ האיתור שנעשה בתכנית מעיד על כך ששיתוף הפעולה ושיתוף במידע בין אנשי המקצוע בשירותים השונים יכולים לקדם תהליך בקנה מידה ארצי לאיתור ילדים בסיכון, להבנת צורכיהם ולמתן המענים המתאימים למכלול צרכים אלה. האיתור שנעשה בתכנית מעיד על כך שאנשי מקצוע יכולים להתייחס לתחומי חיים של ילדים, שאינם כלולים בהכרח בהגדרה הקלאסית של תפקידם. עם זאת, נראה שחשוב להמשיך לפתח דרכים נוספות לשילוב הפרספקטיבות השונות של אנשי המקצוע, כך שתתאפשר ראייה כוללת ומקיפה של צורכי הילדים בסיכון.

המחקר מומן בסיוע התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

תודות

ברצוננו להודות לאנשים הרבים שתּרמו לתהליך איסוף הנתונים על הילדים ובני הנוער בסיכון ולהפקת דוח זה:

לנחום איצקוביץ, מנכ"ל משרד הרווחה והשירותים החברתיים ויו"ר ועדת ההיגוי הבין-משרדית; ולמוטי וינטר, סמנכ"ל בכיר ומנהל האגף לשירותים חברתיים ואישיים, מ"מ יו"ר ועדת ההיגוי הבין-משרדית; לד"ר שמשון שושני, מנכ"ל משרד החינוך; לפרופ' רוני גימזו, מנכ"ל משרד הבריאות; לדימטרי אפרצ'ב, מנכ"ל משרד הקליטה; לרב-גונדר (בדימוס) יעקב גנות, מנכ"ל המשרד לביטחון פנים.

לטלל דולב, מנהלת התכנית הלאומית, ולצוותה: נלי גבע, מימי אקרמן, נטלי דגה, נירה צדוק - על העבודה המשותפת והתמיכה ההדדית.

לחברי ועדת ההיגוי הארצית של התכנית: פרופ' אשר אור-נוי, מנהל המחלקה לבריאות הילד, משרד הבריאות; נעה בן דויד-ג'רסי, מנהלת ארצית "התחלה טובה", ג'וינט-ישראל; רות דין, ממנה תחום חברה, מינהל חינוך, רווחה וחברה, מרכז השלטון המקומי; אפרת ולך-מזרחי, קצינת מגזרים מיוחדים, משטרת ישראל; איציק זהבי, מנהל היחידה לגיל הרך, אשלים, ג'וינט-ישראל; זוהר חמו, סגן מנהלת אגף תקון, משרד הרווחה; שרה כהן, מנהלת שירותי הרווחה, משרד הקליטה; דליה לב שדה, מנהלת השירות לילד ולנוער, משרד הרווחה; חיים להב, מנהל תחום קידום נוער, משרד החינוך; עפרה מתתיהו, מנהלת מציל"ה אזור ירושלים, המשרד לביטחון פנים; תמי פתחיה, אחראית רווחה ושיקום, משרד החינוך; ד"ר ליסה רובין מ"מ מנהלת המחלקה לאם, לילד ולמתבגר, משרד הבריאות; חנה שדמי, מנהלת אגף א', שפ"י, משרד החינוך; שחר שומן, מנהל יחידת ילדים ונוער, אשלים, ג'וינט-ישראל.

למנהלי התכנית ביישובים, למנהלות התכנית במחוזות, ולמנהלי המחוזות, על עבודתם המסורה והמאומצת שבלעדיה הנתונים על הילדים ובני הנוער לא היו נאספים.

לחברי הוועדות היישוביות ואנשי המקצוע השונים ברשויות שאיתרו ומיפו את הילדים ובני הנוער בנחישות ובהתמדה.

לצוות תהיל"ה שבנה את מערכת המידע הממוחשבת ואפשר לנו לקבל את הנתונים בצורה מסודרת וברורה.

לחברותינו במאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל: מרים כהן-נבות, דליה בן רבי, מאיה שבט ורויטל אביב מתוק, על העזרה והתמיכה לאורך כל תהליך איסוף הנתונים והערותיהם החשובות לדוח. תודה גם לבלהה אלון על עריכת הדוח וללסלי קליינמן על הפקת הדוח והבאתו לדפוס.

תוכן עניינים

.....	1. מבוא
1.....	
.....	2. מתודולוגיה - תהליך איסוף המידע, עיבודו וניתוחו
5.....	
.....	2.1 תהליך איסוף המידע
6.....	
.....	2.2 עיבוד המידע וניתוחו
7.....	
.....	2.3 מגבלות תהליך איסוף המידע וניתוחו
8.....	
.....	3. היקף ילדים ובני נוער בסיכון ומאפייניהם
8.....	
.....	3.1 היקף הסיכון
10.....	
.....	3.2 מאפייני הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון
11.....	
.....	4. מורכבות מצב הילדים בסיכון
17.....	
.....	4.1 מספר בעיות
17.....	
.....	4.2 בעיות במספר תחומים
18.....	
.....	5. היקף הילדים בסיכון המטופלים על-ידי השירותים השונים
20.....	
.....	6. אוכלוסיות מיוחדות: ילדים ובני נוער ערבים, חרדים ועולים
22.....	
.....	6.1 הילדים הערבים שאותרו כנמצאים בסיכון
23.....	
.....	6.2 הילדים החרדים שאותרו כנמצאים בסיכון
27.....	
.....	6.3 הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון
31.....	
.....	7. השלכות וכיווני פעולה.....
	37
.....	ביבליוגרפיה
38.....	

נספח 1 : מיפוי הילדים בסיכון ביישוב וצורכיהם

.....
41.....

נספח 2 : אחוזי ההיענות של אנשי מקצוע לפי דיווחי מנהלי התכנית

ביישובי התכנית הלאומית.....
48

נספח 3 : היישובים שהשתתפו בתכנית

.....
49.....

נספח 4 : תדריך לתהליך התכנון : תכנון כולל של מענים בקהילה לילדים ובני נוער

בסיכון ולהוריהם.....
50

נספח 5 : הגדרות קבלת שירות בשירותים המטפלים לצורך המיפוי

.....
66.....

רשימת לוחות

3.1 היקף הסיכון

- 10 לוח 1: הילדים ובני נוער המאותרים בסיכון ביישובי התכנית
- 11 לוח 2: אחוזי איתור של ילדים בסיכון ביישובי התכנית

3.2 מאפייני הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון

- 12 לוח 3: מאפיינים דמוגרפיים והיקף מצבים מגבירי סיכון של הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי גיל
- 13 לוח 4: הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי תחומי החיים וגיל
- 15 לוח 5: מצבי הסיכון בקרב הילדים שאותרו בתכנית כנמצאים בסיכון, בתחומים: קיום פיזי, בריאות והתפתחות והשתייכות למשפחה, לפי גיל
- 16 לוח 6: מצבי הסיכון בקרב הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, בתחומים: למידה ורכישת מיומנות, רווחה ובריאות רגשית והשתייכות והשתלבות חברתית, לפי גיל
- 16 לוח 7: מצבי הסיכון בקרב הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, בתחומי הגנה מפני אחרים והגנה מפני התנהגויות סיכון, לפי גיל

4.1 מספר בעיות

- 17 לוח 8: מספר הבעיות של הילדים שאותרו בסיכון, לפי גיל

4.2 בעיות במספר תחומים

- 19 לוח 9: הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי פרופיל וגיל
- 19 לוח 10: ילדים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי בעיות במספר תחומים ולפי גיל
- 20 לוח 11: מורכבות הבעיות (מספר בעיות במספר תחומים) של הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, לפי גיל

5. היקף הילדים בסיכון המטופלים על-ידי השירותים השונים

- 21 לוח 12: אחוז ילדים מטופלים ביחס לילדים מאותרים, לפי גיל
- 21 לוח 13: הילדים המטופלים על-ידי הגורמים המטופלים השונים, לפי גיל
- 22 לוח 14: מספר הגורמים המטופלים שדיווחו על טיפול בילד, לפי גיל

6. אוכלוסיות מיוחדות: ילדים ובני נוער ערבים, חרדים ועולים

- 22 לוח 15: הילדים המאותרים בסיכון בקבוצות אוכלוסייה נבחרות

6.1 הילדים הערבים שאותרו כנמצאים בסיכון

- 23 לוח 16: מאפיינים דמוגרפיים של ילדים במגזר הערבי שאותרו בסיכון, לפי גיל
- 25 לוח 17: הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון במגזר הערבי, לפי פרופילים ולפי גיל

26 לוח 18 : הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון במגזר הערבי, לפי בעיות במספר תחומים וגיל

26 לוח 19 : הילדים הערבים בסיכון : ילדים מאותרים לעומת ילדים מטופלים, לפי גיל

6.2 הילדים החרדים שאותרו כנמצאים בסיכון

27 לוח 20 : מאפיינים דמוגרפיים של הילדים במגזר החרדי שאותרו כנמצאים בסיכון, לפי גיל

29 לוח 21 : הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון במגזר החרדי, לפי פרופילים ולפי גיל

30 לוח 22 : הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון במגזר החרדי לפי בעיות במספר תחומים ולפי גיל

30 לוח 23 : הילדים החרדים בסיכון : ילדים מאותרים לעומת ילדים מטופלים, לפי גיל

6.3 הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון

31 לוח 24 : מאפיינים דמוגרפיים של הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון, לפי גיל

35 לוח 25 : הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון, לפי פרופילים ולפי גיל

35 לוח 26 : הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון, לפי בעיות במספר תחומים וגיל

36 לוח 27 : הילדים העולים בסיכון : ילדים מאותרים לעומת ילדים מטופלים, לפי ארץ מוצא

רשימת תרשימים

3.1 היקף הסיכון

תרשים 1 : חלוקת הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון ביישובי התכנית לפי גיל
11

6.1 הילדים הערבים שאותרו כנמצאים בסיכון

תרשים 2 : הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי תחומי חיים, ילדים ערבים לעומת כלל הילדים המאותרים
24

תרשים 3 : מספר הבעיות של הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, ילדים ערבים לעומת כלל הילדים שאותרו
25

6.2 הילדים החרדים שאותרו כנמצאים בסיכון

תרשים 4 : הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, ילדים חרדים לעומת כלל הילדים המאותרים
28

תרשים 5 : מספר הבעיות של הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, ילדים חרדים לעומת כלל הילדים המאותרים
29

6.3 הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון

תרשים 6 : הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי תחומי חיים, ילדים עולים ביחס לכלל הילדים המאותרים
32

תרשים 7 : הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי תחומי חיים ולפי קבוצות מוצא
33

תרשים 8 : מספר הבעיות של הילדים שאותרו כנמצאים בסיכון, ילדים עולים לעומת כלל הילדים המאותרים
34

תרשים 9 : מספר הבעיות של הילדים העולים שאותרו כנמצאים בסיכון לפי קבוצות מוצא
34